DOI: 10.32999/ksu2307-8030/2020-37-13

УДК 336.71

Мещеряков А.А.
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи та фінансових послуг
Університету митної справи та фінансів
E-mail: andrei-andrei-70@ukr.net

ВПЛИВ РИЗИКУ НЕДОСКОНАЛОГО УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ ТА ПАСИВАМИ БАНКУ НА ПОКАЗНИКИ ЛІКВІДНОСТІ

Досліджено підходи до можливості використання різних видів ресурсів банку під час формування його активів, ураховуючи ризик утрати ліквідності. Визначено підхід до мінімізації ризику формування активів за рахунок визначення джерел їх формування відповідними пасивами банку. Показано недоцільність формування значної частки ризикових активів за рахунок онкольних зобов´язань. Запропоновано можливі та неможливі напрями використання онкольних зобов'язань банку, враховуючи особливість цієї категорії банківських ресурсів. Розглянуто вплив на показник абсолютної ліквідності (з позиції ризику) використання онкольних зобов´язань у довгострокових активах. Зокрема, визначено, як знижується показник абсолютної ліквідності за врахування в розрахунку суми короткострокових ресурсів, які ризиковано використовуються у портфелях довгострокових активів.

Ключові слова: управління активами та пасивами банку, ліквідність, грошові потоки в банку, джерела формування активів, ризикові активи, онкольні зобов'язання.

Мещеряков А.А. ВЛИЯНИЕ РИСКА НЕЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ АКТИВАМИ И ПАССИВАМИ НА ПОКАЗАТЕЛИ ЛИКВИДНОСТИ

В статье проанализированы разные подходы к возможности использования разных видов ресурсов банка при формировании его активов с учетом риска потери ликвидности. Предложено подход к минимизации риска формирования активов за счет определения источников их формирования соответствующими пассивами. Показана нецелесообразность формирования значительной части рисковых активов за счет онкольных обязательств. Рассмотрено влияние на показатель абсолютной ликвидности (с позиции риска) использования онкольных обязательств в долгосрочных активах. Определено, как снижается показатель абсолютной ликвидности с учетом суммы краткосрочных ресурсов, которые с риском используются в портфелях долгосрочных активов. Определено, как снижается показатель абсолютной ликвидности с учетом сумм краткосрочных ресурсов, которые с риском используются в портфелях долгосрочных активов. Предложены возможные и невозможные направления использования онкольных обязательств.

Ключевые слова: управление активами и пассивами банка, ликвидность, денежные потоки в банке, источники формирования активов, рисковые активы, онкольные обязательства.

Meshcheryakov Andrey. INFLUENCE OF RISK OF INEFFECTIVE ASSET AND LIABILITY MANAGEMENT ON LIQUIDITY INDICATORS

A great difficulty in finding an effective resolution to the basic problem in banking – achieving an optimal balance between profitability and liquidity – encourages economists to propose new approaches to getting such balance. The following methods were used in the study: theoretical generalization and comparison in defining the substance of bank asset and liability management; a systemic approach in considering asset and liability management as interconnected elements of a single system; tabular display of data. From our point of view, the bank's asset formation system should be based on a clear definition of sources of resources for each asset. This will not allow the bank to lose liquidity on the one hand, and to link the value of liabilities to the return on assets on the other. Our approach to asset and liability management is based on the maintenance of cash flows in a bank based on the principle of distribution of fundraising sources between their uses:

Call deposits are primarily used in Liquid assets (non-profitable assets).
Sold securities are primarily used in Acquired securities.
Fixed-term deposits are primarily used in Loans to customers.
Acquired interbank credit are primarily used in Issued interbank credit.
Shareholders' equity primarily used in Fixed assets.
Bank creditors are primarily used in Bank debtors (non-profitable assets).

The negative difference between one fundraising source and its use should be covered by the positive difference between another fundraising source and its use based on the substance of balance sheet. In doing so, it is necessary to adhere to the principle of formation of the riskiest assets out of the most stable liabilities. When calculating the bank's liquidity ratios, attention should be paid not only to the balance sheet figures obtained from accounting data, but also to the risks associated with the formation of long-term assets out of short-term liabilities (especially funds provided to the bank for management rather than for storage). If accumulated call deposits were used to fund a loan or another portfolio of long-term assets, it is proposed to add the sum of these funds to the total liabilities on call when calculating absolute liquidity ratio. This will counteract the concept of acceptable absolute liquidity.

Keywords: bank asset and liability management, liquidity, bank cash flows, asset formation sources, risk assets, liabilities on call.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням банківського менеджменту є досягнення ефективного співвідношення показників прибутковості та ліквідності. Вирішення цього завдання досягається через управління активами і пасивами як інтегрованого процесу, що охоплює: ризики, повґязані з формуванням активів із різних ресурсних джерел; ризики, пов'язані з пасивами та їх структуру; вплив управління активами та пасивами на показники ліквідності.

Велика складність ефективного вирішення основної проблеми банківської діяльності – досягнення оптимального співвідношення прибутковості та ліквідності – спонукає економістів пропонувати нові підходи до пошуку такого балансу.

Функціонування в банку інтегрованого управління активами і пасивами потребує створення відповідної системи методів та інструментів, що забезпечать виконання поставлених завдань та прибуткової діяльності, оскільки саме вона є метою діяльності банку як комерційної установи.

У дослідженні використано такі методи: теоретичного узагальнення та порівняння під час визначення

економічної сутності управління активами і пасивами банку; системного підходу до розгляду управління активами й пасивами як взаємопов'язаними елементами єдиної системи; табличного зображення даних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблематики управління активами і пасивами банку присвячено праці таких зарубіжних та вітчизняних учених, як: Г. Карчева, С. Козьменко, Т. Кох, О. Аврушин, І. Ларіонова, Дж.Ф. Маршалл, М. Поморіна, С. Прасолова, Л. Примостка, П. Роуз, І. Сало, В. Севрук, Дж. Сінкі, Г. Азаренкова, З. Васильченко, О. Васюренко, А. Єпіфанов, І. Івасів, К. Кірєєва, В. Кочетков, М. Савлук, І. Сало та ін.

Так, Джон Ф. Маршалл і Віпул К. Бансал дають таке визначення: «Управління активами і пасивами являє собою спробу мінімізувати схильність цінового ризику за рахунок витримування певних пропорцій між активами і пасивами для досягнення цілей фірми (наприклад, досягнення встановленого рівня доходів) з одночасною мінімізацією ризику банку. Суть такого виду управління ризиками полягає саме у знаходженні правильних співвідношень між балансовими активами та пасивами» [1, с. 189].

Поєднання слів, які використовують автори, «спроба мінімізувати схильність цінового ризику» свідчить про невирішеність проблеми. Найбільш повно зазначені методи управління активами і пасивами можуть бути використані під час управління ризиком ліквідності.

Дж. Сінкі визначає процес управління активами і пасивами банку як скоординоване управління банківським балансом, яке приймає до уваги альтернативні сценарії процентної ставки і ліквідності [2, с. 392].

Л.О. Примостка під сутністю управління активами і пасивами розуміє скоординоване управління фінансами банку, у процесі якого через узгодження управлінських рішень та досягнення певних пропорцій між активними і пасивними операціями досягається кілька цілей, таких як підвищення прибутку, зниження ризиків, аналіз і контроль над ліквідністю, управління спредом [3, с. 249].

Визначення фінансової стійкості банку можливо як трактування якісної характеристики його фінансового стану, котрий відзначається достатністю, збалансованістю та оптимальним співвідношенням фінансових ресурсів і активів за умов підтримання на достатньому рівні ліквідності та платоспроможності, зростання прибутку та мінімізації ризиків [4, с. 37].

Подальший розгляд буде присвячено саме пошуку збалансованості ресурсів та активів за умов достатнього рівня та мінімізації ризиків

Не викликає сумніву, що одним із головних завдань фінансового менеджменту в банку є підтримка достатнього рівня ліквідності. Під час розрахунку цих показників як за попередніми, так і за новими методиками використовуються дані офіційної бухгалтерської звітності. Ці дані не враховують приховані ризики, які пов'язані, зокрема, з помилками в управлінні активами і пасивами банку та потенційно несуть можливість утрати ліквідності.

Метою статті є визначення обґєктивного підходу до фондування активів за рахунок різних ресурсних джерел та оцінка впливу цієї моделі управління активами і пасивами на ліквідність банку.

Виклад матеріалу дослідження та його основні результати. На нашу думку, система формування активів банку повинна будуватися на чіткому визначенні джерел ресурсів для кожного з них. Це не дасть змоги банку, з одного боку, втратити ліквідність, а з іншого – пов'язати вартість пасивів із доходністю активів.

Так, наприклад, вклади до запитання в першу чергу формують ліквідні активи. Головним постулатом «Австрійської школи» є дотримання суворої заборони на користування грошима клієнтів, незважаючи на строковість, ліквідність та прибутковість активів, до яких вони розміщуються. «Ідеальною уявляється система, де максимально рознесені функції як зберігання і здійснення платежів, так і кредитування» [5, с. 21].

Існують протилежні думки щодо можливості здійснення активних операцій із використанням залишків на рахунках клієнтів. «Унаслідок частоти операцій по даних рахунках операційні витрати по них зазвичай вище, ніж за строковими депозитами, але оскільки за цими рахунками банки сплачують невисокі проценти або не сплачують зовсім, ці ресурси для банку відносно дешеві. Водночас це найменш стабільна частина ресурсів, банкам необхідно мати по них високий оперативний резерв для підтримання ліквідності. Тому оптимальним уважається питома вага цих коштів у ресурсах банку до 30–36%» [6, с. 26].

Вклади до запитання є найменш стабільним і найбільш короткостроковим джерелом ресурсів, тому ці ресурси передусім зберігаються у вигляді ліквідних активів для можливості виконання поточних зобов'язань.

Вклади до запитання можуть використовуватися у недоходних ліквідних активах та у короткострокових доходних активах, якщо після завершення операційного дня на кореспондентському рахунку банку лишилися вільні кошти.

Використання онкольних зобов'язань під час формування активів можливо, на нашу думку, у такій послідовності.

Таблиця 1

Черговість використання в активах банку вкладів до запитання

ПАСИВ	АКТИВ
	Першочергове використання
	Ліквідні активи
	Можливе використання
	Міжбанківські кредити
Вклади до запитання	*Небажане використання (можливе з певними обмеженнями)*
	Кредити клієнтам
	Цінні папери
	Неприпустиме використання
	Недохідні активи

Загальновідомий підхід фінансового менеджменту полягає у тому, що в найбільш ризикованих активах використовуються найменш ризиковані пасиви. Активи та пасиви повинні бути співставні за термінами та сумами.

Слід розуміти, що поточна оцінка активів банку може зменшитися, тобто впасти нижче їхньої номінальної ціни, тоді як оцінка зобов'язань не опуститься нижче номінального рівня. Іншими словами, активи можуть або пропасти взагалі, або значно впасти у ціні за їх вимушеної реалізації. «У зарубіжній економічній літературі під ринковою вартістю (Market Value) активу розуміється деяка сума грошей, яка буде отримана продавцем за актив під час його продажу на ринку в певний час» [7, с. 3].

В основу нашого підходу до управління активами та пасивами покладено рух грошових потоків усередині банку на основі принципу розподілу джерел залучення коштів між напрямами їх використання:

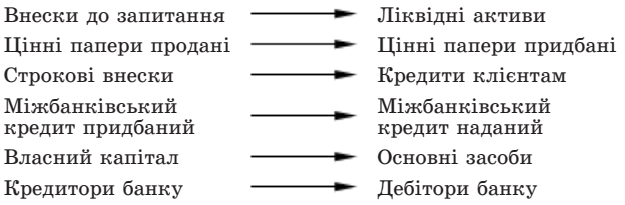

Рис. 1. Розподіл джерел залучених коштів між напрямами їх використання

Негативна різниця між одними джерелами залучення й напрямами використання ресурсів виходячи із суті балансу повинна бути покрита за рахунок позитивної різниці по інших.

При цьому необхідно дотримуватися принципу формування найбільш ризикових активів за рахунок найбільш стабільних пасивів.

Розглянемо на прикладі балансу умовного банку напрями руху внутрішніх грошових потоків.

На першому етапі аналізу складаємо агрегований баланс банку.

На другому етапі аналізуємо різницю між сумою активу та першочерговим джерелом його формування.

На третьому етапі аналізуємо грошові потоки всередині банку.

Цінні папери є найбільш ризикованим активом, тому залишок власного капіталу після формування основних засобів спрямовується на фондування портфеля цінних паперів (+121211-444=120767).

Кредитний портфель не покрито строковими внесками на -164 944. Ця сума всередині банку покривається власними коштами (-164944+120767= – 44177). У ліквідних активах не використано депозитів до запитання на +44 163. Ця сума використовується для фондування кредитного портфеля (-44177+44163= -14).

Як рух грошових потоків усередині банку може вплинути на показники ліквідності?

Незважаючи на використання коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR), показник абсолютної ліквідності є достатньо інформативним як для внутрішнього, так і для зовнішнього користувача, тому спробуємо визначити його за різними підходами.

На нашу думку, під час розрахунку показників ліквідності банку слід звертати увагу не лише на балансові показники, отримані за даними бухгалтерського обліку, а й ураховувати ризики, повґязані з формуванням довгострокових активів за рахунок короткострокових зобовґязань (особливо коштів, які надані банку не в управління, а на зберігання).

К абсолютної ліквідності = Ліквідні активи / / Депозити до запитання = 181 868 / 226 031 = 0,80

Але ігнорування даних внутрішньої аналітики може значно вплинути на збільшення ризику втрати не тільки ліквідності, а й платоспроможності банку.

Таблиця 2

Агрегований баланс банку

ПАСИВ		АКТИВ	
Статутний капітал	120 000	Грошові кошти	151 518
Нерозподілений прибуток	2 460	Кошти в інших банках	30 350
Резервні та інші фонди банку	17 635	Кредити та заборгованість клієнтів	236 945
Резерви переоцінки	435	Цінні папери в портфелі банку до погашення	444
Власний капітал	**140 530**	Інвестиційна нерухомість	4 454
Кошти банків	72 001	Відстрочений податковий актив	264
Кошти клієнтів	226 031	Основні засоби та нематеріальні активи	14 865
Зобов'язання по податку на прибуток	556	Інші фінансові активи	4 643
Інші фін. зобов'язання	2 699	Інші активи	1115
Інші зобов'язання	2 781		
Зобов'язання	**304 068**		
РАЗОМ	**444 598**	**РАЗОМ**	**444 598**

Джерело: вихідні дані є авторською розробкою

Таблиця 3

Різниця між сумою активу та першочерговим джерелом його формування

ПАСИВ	Сума	АКТИВ	Сума	+/-
Власний капітал	140 530	Основні засоби	19 319	121 211
Депозити до запитання	226 031	Ліквідні активи	181 868	44 163
Строкові депозити	72 001	Кредити	236 945	-164 944
		Цінні папери	444	-444
Кредитори*	3 337	Дебітори	1 379	1 958
Інші фін. зобов'язання	2 699	Інші фін. активи	4 643	-1 944

*Кредитори = 556+2781=33337

Джерело: вихідні дані є авторською розробкою

Таблиця 4

Грошові потоки всередині банку

Негативна різниця між пасивом та активом		Цінні папери	Кредити	Інші фін. активи
Позитивна різниця між пасивом та активом		-444	-164944	-1944
Власний капітал	+121211	120767	-44177	
Депозити до запитання	+44163		-14	
Кредитори	+1958		1944	0

Джерело: вихідні дані є авторською розробкою

У нашому прикладі депозити до запитання у сумі 44 163 грн використано на фондування кредитного портфеля, що є дуже ризикованим не тільки для ліквідності, а й для платоспроможності банку, тому пропонується додати цю суму в знаменник попередньої формули: 181 868 / (226 031+44 163)= 0,67.

Тобто показник абсолютної ліквідності знизився майже на 84%.

Висновки. Ураховуючи те, що сучасні банки зазвичай віддають перевагу забезпеченню ліквідності, ідучи на втрату деяких можливих прибутків, під час формування активів повинні бути чітко визначені їх джерела. У зв'язку із цим використання вкладів до запитання в активах інших ніж ліквідні та короткостроковий міжбанківський кредит може відбуватися лише в сумі не знижуваного залишку за цією категорією рахунків.

Інша практика може негативно сказатися на ліквідності та платоспроможності банку. Передусім банк повинен забезпечувати виконання своїх зобов'язань за поверненням коштів із поточних рахунків, а вже потім забезпечувати отримання прибутку.

У даному дослідженні зроблена спроба побудови моделі управління активами та пасивами, орієнтованої саме на підтримку ліквідності банку.

Якщо акумульовані депозити до запитання використано на фондування кредитного або іншого портфеля довгострокових активів, пропонується додати суму цих коштів до загальної суми онкольних зобовґязань під час розрахунку показника абсолютної ліквідності. Це буде протидіяти уяві про припустимий рівень абсолютної ліквідності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Маршалл Джон Ф., Бансал Випул К. Финансовая инженерия: полное руководство по финансовым нововведениям / пер. с англ. Москва : ИНФРА-М, 2013. 784 с.
2. Синки Д. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг / пер. с англ. А. Левинзон. Москва : Альпина Бизнес Букс, 2007. 1017 с.
3. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник ; 2-е вид., доп. і перероб. Київ : КНЕУ, 2013. 468 с.
4. Дзюблюк О.В., Михайлик Р.В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : монографія. Тернопіль, 2009. 316 с.
5. Львин Б. Об устройстве банковской и денежной системы. *Вопросы экономики.* 1998. № 10.
6. Вожжов А.П., Хохлов В.В. Стабілізація перемінної частини поточних пасивів короткостроковими запозиченнями на міжбанківському ринку. *Вісник ДДФЕІ. Економічні науки.* 2002. № 1(7).
7. Пашковская И.В. Рыночная стоимость активов и обязательств коммерческого банка. *Банковские услуги*. 1999. № 11.

REFERENCES:

1. Marshall Dzhon F., Bansal Vypul K. (2013). Fynansovaia ynzheneryia : polnoe rukovodstvo po fynansovym novovvedenyiam [Financial Engineering: A Complete Guide to Financial Innovation]. Moskva: YNFRA-M, 784 p. [in Russian]
2. Synky D. (2007). Fynansovyi menedzhment v kommercheskom banke y v yndustryy fynansovykh usluh. [Financial management in a commercial bank and in the financial services industry]. Moskva: Alpyna Byznes Buks, 1017 p. [in Russian]
3. Prymostka L.O. (2013). Finansovyi menedzhment u banku: pidruchnyk. [Financial management in the bank], 2-he vyd., dop. i pererob. Kyiv: KNEU, 468 p. [in Ukrainian]
4. Dziubliuk O.V., Mykhailyk R.V. (2009). Finansova stiikist bankiv yak osnova efektyvnoho funktsionuvannia kredytnoi systemy [Financial stability of banks as a basis for efficient functioning of the credit system]. Ternopil, 316 p. [in Ukrainian]
5. Lvyn B. (1998). Ob ustroistve bankovskoi y denezhnoi systemy [About the device of the banking and monetary system]. *Voprosy ekonomyky*, no 10. [in Russian]
6. Vozhzhov A.P., Khokhlov V.V. (2002). Stabilizatsiia pereminnoi chastyny potochnykh pasyviv korotkostrokovymy zapozychenniamy na mizhbankivskomu rynku [Stabilization of the variable part of current liabilities with short-term borrowings in the interbank market]. *Ekonomichni nauky Visnyk DDFEI,* no 1(7). [in Ukrainian]
7. Pashkovskaia Y.V. (1999). Rynochnaia stoymost aktyvov y obiazatelstv kommercheskoho banka [The market value of the assets and liabilities of a commercial bank]. *Bankovskye usluhy*, no 11. [in Russian]

Стаття надійшла до редакції 17.02.2020.
The article was received 17 February 2020.